

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องการนำเสนอเรื่องเพศศึกษาทางสื่อวิทยุกระจายเสียง ผู้วิจัยมีจุดประสงค์หลักเพื่อศึกษาถึงปรากฏการณ์การรับรู้เรื่องการนำเสนอเรื่องเพศศึกษาทางสื่อวิทยุกระจายเสียงในสังคมไทยปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของกลุ่มเป้าหมาย โดยศึกษาเทียบเคียงกับกรณีศึกษารายการวิทยุกระจายเสียง Ninety - Four Radio Clinic ช่วงเพศศึกษา

ในการศึกษางานวิจัยนี้ ผู้วิจัยนำเอาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับการรับรู้สาระเรื่องเพศทางสื่อมวลชน และการรับรู้ข่าวสารทางสื่อวิทยุกระจายเสียง รวมถึงสาระและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นทฤษฎีหลักในการศึกษาครั้งนี้

ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology)

1. เกร็ดลักษณะของสำนักคิด

คำว่า “ปรากฏการณ์” (Phenomena) มีใช้อยู่ในกลุ่มนักปราชญ์ของโลกตะวันตกก่อนหน้าที่จะมีการก่อตัวของวิชาการสมัยใหม่ เช่น สังคมวิทยา หรือมนุษยวิทยา ในงานเขียนของ E. Kant และ Hegel มีการใช้คำว่า “ปรากฏการณ์” โดยใช้ในความหมายที่ต้องการอธิบายถึงความน่าเชื่อถือ และขีดจำกัดของความรู้ที่ได้มาจากสัมผัสทั้งห้าของมนุษย์ ตัวอย่างของความน่าเชื่อถือ เช่น “สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่ามือคลำ” และตัวอย่างของขีดจำกัด เช่น “ข้างนอกสุกใส ข้างในเป็นโพรง” (แต่เราจะมองเห็นแต่ข้างนอก) เป็นต้น

จากพื้นฐานทางความคิดของนักปราชญ์รุ่นเก่า นักทฤษฎีกลุ่มสำนักปรากฏการณ์นิยม ได้นำทัศนะดังกล่าวมาศึกษาค้นคว้าในยุคต่อมา ปัญหาหลักที่นักปรากฏการณ์สนใจ มิใช่ต้องการจะตั้งคำถามว่า ความรู้อันไหนจริง/อันไหนเท็จ หรือไม่ได้ต้องการจะตัดสินความผิด/ความถูก หากว่าต้องการจะถามว่า “คนในกลุ่มหรือในสังคมนั้นได้รับความรู้เช่นนั้นมาได้อย่างไร/และโดยอะไร”

ดังนั้น ในการศึกษาเรื่องปรากฏการณ์ของการเกิดมีรายการเพศศึกษาทางสื่อวิทยุกระจายเสียงของการวิจัยครั้งนี้ จึงมิได้ต้องการจะตัดสินว่า ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เป็นเรื่องถูกต้องหรือผิดพลาด คนในสังคมไทยได้รับรู้ปรากฏการณ์นี้อย่างไร การรับรู้ดังกล่าวก่อตัวมาโดยอะไร และอย่างไร

สำหรับเอกลักษณ์สำคัญของทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมเกิดมาจากประวัติศาสตร์การก่อตัวของสำนักเอง ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่มีกระแสการนำเอาวิธีการศึกษาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science) เข้ามาประยุกต์ใช้กับการศึกษาสังคมศาสตร์ (Social Science) ที่เรียกว่าเป็นปรัชญาปฏิฐานนิยม (Positivist) เนื่องจากวิธีการศึกษาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 เจริญรุ่งเรืองมาก ทำให้นักวิชาการสายสังคมศาสตร์บางกลุ่มมีทัศนะว่า จะต้องนำเอา “วิธีการแบบวิทยาศาสตร์” ที่มีระบบระเบียบชัดเจน มีขั้นตอนการศึกษาที่แน่นอน และตัวผู้ศึกษาเองต้องวางตัวเป็นกลาง (Objectivity) ในการเข้ามาศึกษาสังคมศาสตร์

ในทางตรงกันข้ามทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมมีจุดยืนที่คัดค้านหลักการของกลุ่มปฏิฐานนิยม โดยให้เหตุผลดังนี้ คือ

1. การนำวิธีการศึกษาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาใช้ในการศึกษาสังคมศาสตร์นั้น จะเป็นไปได้ ทั้งนี้เพราะเราไม่อาจหา “กฎและข้อสรุปทั่วไป” (Law & Generalization) ของสังคมมนุษย์ได้เหมือนที่หากฎแรงโน้มถ่วงของโลกได้ ข้อสรุปจากการศึกษาสังคมศาสตร์นั้น จะหาได้แต่เพียง “แนวโน้ม” (Tendency) เท่านั้น

2. การศึกษาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติจะไม่มีบทบาทของเรื่อง “จิตสำนึก” เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในเรื่องสังคมศาสตร์ผู้ศึกษาแทบจะละเลยปัจจัยเรื่องของมนุษย์ไม่ได้เลย เช่น ถ้าตัวบุคคลที่กำลังตกอยู่ในภาวะคับขันในสงครามระหว่างไทยกับพม่า เพราะข้างตมมันเตลิดเข้าไปในฝ่ายศัตรูเพียงตามลำพัง หากบุคคลนั้นมีใจพระนเรศวร วิธีการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเช่นนั้นก็อาจจะไม่เกิดขึ้น และหากผู้รับคำท้ามีใจพระมหาอุปราชา เหตุการณ์การกระทำยุทธหัตถีก็อาจจะไม่เกิดขึ้นเช่นกัน

3. ในการศึกษาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เราอาจจะแยกข้อเท็จจริงและคุณค่า (Fact & Value) ออกจากกันได้ แต่ในการศึกษาวิทยาศาสตร์สังคมนั้น แยกจะเป็นไปไม่ได้ การสังเกต ก้อนหินก้อนหนึ่ง แตกต่างจากการสังเกตคนๆ หนึ่งที่องค์ประกอบเรื่องเพศ อายุ การแต่งกาย ท่าทาง ฯลฯ ย่อมส่งผลต่อตัวผู้สังเกตอยู่เสมอ

4. การศึกษาสังคมศาสตร์นั้น จะแยกออกจากโลกสังคม (Social World) ไม่ได้ หมายความว่า แม้แต่ตัวผู้ที่ศึกษาเองก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เช่นเดียวกับผู้ที่ถูกศึกษา สิ่งนี้ย่อมมีผลต่อการศึกษายู่เสมอ

นอกเหนือจากเอกลักษณ์ประการแรกที่กล่าวมาแล้วนี้ ความแตกต่างอีกประการหนึ่งของทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมจากทฤษฎีอื่นๆ คือ จุดยืนหรือมุมมองที่เน้นจากปัจเจกบุคคลขึ้นไป อันเป็นจุดยืนที่ตรงข้ามกับกลุ่มทฤษฎี เช่น หน้าที่นิยม (Functionalism) หรือโครงสร้างนิยม (Structuralism) เนื่องจากทฤษฎีเหล่านี้จะเริ่มต้นการวิเคราะห์ด้วยการพิจารณาว่า “สังคมหรือสถาบันสังคมจะทำอะไรบ้างกับปัจเจกบุคคล” เช่น จะหล่อหลอมค่านิยม จะถ่ายทอดการเรียนรู้ จะบังคับให้ปฏิบัติตามปทัสถาน (norm) ของสังคม ฯลฯ

แต่ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมกลับตั้งคำถามว่า “ปัจเจกบุคคลจะทำอะไร และจะทำอย่างไรกับสังคม (ค่านิยม ความเชื่อ ปทัสถาน ฯลฯ) ดังนั้น เมื่อเกิดเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกิดขึ้นในสังคม สิ่งที่น่าสนใจที่สุดก็คือ อะไรสำคัญที่สุดที่ทำให้ปัจเจกบุคคลมีปฏิกิริยาต่างๆ กัน ต่อปรากฏการณ์นั้น ไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจ การยินยอมคล้อยตาม การปฏิเสธ หรือการลงเลต่อปรากฏการณ์นั้น ตัวอย่างงานวิจัยที่สำนึกนี้ยกมาประกอบก็คือ ในขณะที่เรากำลังนั่งกินอาหารอยู่ในร้านอาหารนั้น หากมีคนแปลกหน้าเดินมาที่โต๊ะของเราและยกแก้วน้ำของเราขึ้นมาดื่ม (อันเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของสังคม) เราจะมีปฏิกิริยาอย่างไรต่อปรากฏการณ์นั้น และเพราะเหตุใด ทฤษฎีนี้เรียกปฏิกิริยาของมนุษย์ดังกล่าวว่า “สำนึกที่มนุษย์มีต่อโลกทางสังคม” (Consciousness)

การให้ความสำคัญกับตัวมนุษย์ ตัวปัจเจกบุคคล มากกว่าโครงสร้างสังคมหรือสถาบันสังคม (ตามแนวคิดของสำนักหน้าที่นิยม-โครงสร้างนิยม) ของทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมนั้น สืบเนื่องมาจากสมมติฐานของทฤษฎีที่ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า โครงสร้างสังคม กฎระเบียบ ปทัสถาน และสถาบันสังคมนั้น ก็ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้น สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจะมีบทบาท

สถานะอย่างไร ก็ย่อมขึ้นอยู่กับความหมายที่มนุษย์เราจะให้ (ตัวอย่างเช่น กฎจราจรนั้นไม่มีความหมายในสายตาของคนขับรถกรุงเทพฯ) และก็ยังคงเป็นมนุษย์อีกนั่นแหละที่จะเป็นผู้ดัดแปลงและเปลี่ยนแปลงสังคม จากการเห็นความสำคัญของปัจเจกบุคคล ทฤษฎีนี้จึงเรียกมนุษย์ว่าเป็น “ผู้กระทำการทางสังคม” (Social Actor) อันมีนัยยะว่าบุคคลนั้นมีลักษณะ active

2. ประวัติความเป็นมาของสำนัก

ต้นกำเนิดและพัฒนาของทฤษฎีนี้ได้อิทธิพลมาจากกลุ่มทฤษฎีสังคมวิทยา 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ Interpretative Sociology ของ M. Weber ซึ่งสนใจโลกแห่งความหมายที่ปัจเจกบุคคลสร้างขึ้น และ Symbolic Interaction ที่พิจารณาว่า สังคมของเราก็คือ ดาข่ายแห่งความสัมพันธ์ระดับสัญลักษณ์ (Web of Symbolic Interaction) ที่ปัจเจกบุคคลกระทำต่อนั่นเอง

ผู้นำยุคแรกของทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม คือ E. Husserl (1859 - 1938) นักปรัชญาเยอรมันที่มีพื้นฐานการศึกษาด้านคณิตศาสตร์มาก่อน ดังนั้นจึงสนใจที่จะนำหลักตรรกะ (logic) มาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น เมื่อชาวนาไทยที่อยู่ในระบบการผลิตเพื่อกินใช้เอง (หรือกินด้วยขายด้วย) ไม่ต้องการจะเปลี่ยนพันธุ์ข้าวที่ปลูกจากพันธุ์เดิมมาเป็นพันธุ์ใหม่ที่ทำให้ผลผลิตที่สูงกว่า เมื่อมองจากจุดยืนของคนภายนอก อาจจะตีความว่า ชาวนาเหล่านี้ไม่รู้จักใช้เหตุผลด้านเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม เมื่อซักถามเหตุผลของตัวชาวนา ก็จะได้คำตอบว่า ที่ไม่เปลี่ยนแปลงพันธุ์ข้าวก็เพราะข้าวพันธุ์ใหม่นั้น “ไม่อร่อย ไม่ถูกปาก” (เพราะผู้ปลูกเป็นผู้บริโภคเองด้วย) นี่จึงเป็นวิถีคิดที่มีหลักตรรกะ (Logical Thought) เช่นเดียวกัน

Husserl มีความเชื่อว่า หากมีการพัฒนาวิธีการศึกษาให้มีประสิทธิภาพอย่างดีแล้ว นักวิชาการสามารถจะค้นพบ “วิถีคิดที่เป็นสากล” ที่เป็นจริงในทุกกาลทุกเทศะ แต่ทว่านักวิชาการในรุ่นต่อมา คือ Heidegger เห็นว่า สังขธรรมสมบูรณ์เช่นนี้คงจะไม่มีอยู่ เพราะวิถีคิดของมนุษย์คงจะแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและสถานที่ที่มนุษย์คนนั้นหรือกลุ่มนั้นใช้ชีวิตอยู่ กล่าวคือ การดำรงอยู่ (existence) หรือชีวิตที่เป็นจริงของบุคคลเป็นตัวกำหนดวิถีคิด ความเข้าใจ และวิถีตีความวิธีการให้ความหมายแก่โลกที่อยู่ สำหรับผู้คนในยุคทาส ยุคศักดินา ยุคเสรีนิยม คำว่า “ชีวิตที่ดี” นั้นย่อมแตกต่างกัน ดังนั้นในการศึกษาปรากฏการณ์นี้ของมนุษย์ ผู้ศึกษาจึงต้องพยายาม “ทำความเข้าใจและตีความ” (Understand & Interpret) ปรากฏการณ์นั้น

3. หลักการสำคัญของทฤษฎี

A. Schutz เป็นผู้พัฒนาเอาปรัชญาของ Husserl มาประยุกต์เข้ากับการศึกษาสังคมศาสตร์ และได้ประมวลหลักการสำคัญๆ ของปรากฏการณ์นิยมไว้ดังนี้ คือ

1 ความแตกต่างระหว่างวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและวิทยาศาสตร์สังคม คือ การศึกษาปรากฏการณ์ธรรมชาติ สามารถกระทำได้โดยไม่ต้องสนใจเรื่องความหมาย แต่สำหรับปรากฏการณ์ทางสังคม ทุกอย่างล้วนมีความหมายที่ผู้ศึกษาไม่อาจจะละเลยได้ และจะต้องหาวิธีเข้าถึงด้วยการตีความ

ตัวอย่างเช่น เมื่อเราเห็นคนไทยยกมือไหว้ ในด้านกายภาพเรามองเห็นว่าเขยกมือขึ้น แต่ในทางสังคม เรายังสนใจต่อไปว่า เขยกมือขึ้นถึงระดับไหน เช่น อยู่แค่อก จรดคาง และจมูก ถึงหน้าผาก ฯลฯ ทั้งนี้เพราะความหมายของการไหว้ครั้งนั้นจะแตกต่างกันไปตามระดับของการไหว้ และผู้ศึกษาจะสามารถตีความได้ก็ต่อเมื่อเข้าใจถึงระบบอ้างอิง (Reference System) ของผู้ถูกศึกษา (เช่น รู้ว่าการยกมือไหว้แต่ละระดับชั้น หมายความว่าอะไร)

2 แนวคิดเรื่อง “ความหมาย” (Meaning) จึงเป็นแนวคิดหลักของทฤษฎีนี้ซึ่งได้อิทธิพลมาจาก M. Weber ผู้ถือว่า การกระทำใดที่ปราศจากความหมายก็ไม่น่าจะถือว่าเป็น “การกระทำทางสังคม” (Social Action) สำหรับ “ความหมาย” ในทัศนะของทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม หมายถึง ความตั้งใจหรือเนื้อหาสาระที่แท้จริงซึ่งอยู่ภายใต้ปรากฏการณ์หรือการกระทำที่บุคคลนั้นแสดงออก ตัวอย่างเช่น เมื่อคนขับรถเมล์นำเอาพวงมาลัยไปแขวนไว้ที่กระจกหน้ารถ การกระทำดังกล่าวอาจมีความหมายซ่อนอยู่หลายอย่าง เช่น เป็นการประดับเพื่อความสวยงาม เป็นเครื่องรางป้องกันอันตราย เป็นการแสดงความกตัญญูต่อรถ เป็นการติดต่อกับแม่ย่านางรถ ฯลฯ และเราจะทราบความหมายของคนขับรถนั้นได้ก็ต่อเมื่อได้เก็บข้อมูลจากตัวบุคคลเจ้าของความหมายนั่นเอง

3 แม้ว่าเราจะมองเห็นการสร้างและการใช้ความหมายของปรากฏการณ์ต่างๆ อยู่ในระดับปัจเจกบุคคล แต่การที่มนุษย์สามารถติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความเข้าใจกันได้ก็เพราะได้มีการสร้างข้อตกลงในเรื่องระบบความหมายร่วมกันที่ Schutz เรียกว่า “Shared Stock of Commonsense Knowledge” ซึ่งหมายความว่า ระบบความหมายดังกล่าวนี้ไม่ใช่ความหมายที่

บัญญัติหรือเขียนไว้ในพจนานุกรมเท่านั้น หากแต่เป็นความหมายที่บุคคลกำลังใช้กันอยู่จริงๆ ในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น ถ้าเราเป็นคนญี่ปุ่นที่ต้องการจะส่งความหมายบอกว่า “ซุปร่อยมาก” เราก็ทำตามข้อตกลงของระบบความหมายแบบญี่ปุ่น ก็ต้องชัดด้วยเสียงดัง เช่นเดียวกับเมื่อคนไทยพูดคำว่า “ไม่เป็นไร” ในคนไทยแต่ละกลุ่มจะมีระบบอ้างอิงที่ถอดความหมายออกมาแล้วจะแตกต่างกัน (นักการทูต นักเลง นักธุรกิจ พระภิกษุ ฯลฯ)

4 หน่วยของการกระทำสังคมที่ความหมายจะแสดงตัวออกมาอย่างชัดเจนที่สุด คือ กิจกรรมการพรรณนา การเล่าเรื่อง การสนทนา การพูดคุย ดังนั้นวิธีการศึกษาของทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม จึงจะใช้วิธีการสัมภาษณ์หรือซักถาม หรือเสียดูฟัง เพื่อนำเอากิจกรรมดังกล่าวมาแล้วมาวิเคราะห์ มาตีความทำความเข้าใจ เพื่อเข้าใจถึงระบบความหมายที่อยู่เบื้องหลัง

5 ในขณะที่นักสังคมวิทยาทฤษฎีอื่นๆ อาจจะสนใจการกระทำทางสังคม (Social Action) แบบต่างๆ ไป นักทฤษฎีกลุ่มปรากฏการณ์นิยมจะสนใจการกระทำทางสังคมแบบพิเศษ คือ การเล่าเรื่องหรือพูดถึง (Account) กล่าวคือ นักทฤษฎีกลุ่มนี้ไม่สนใจว่าปัจเจกบุคคลได้ทำอะไร แต่จะสนใจว่าปัจเจกบุคคลพูดว่า “จะทำอะไร” ทำไมจึงพูดอย่างนั้น และมีความหมายอย่างไร

ดังนั้น ในการวิจัยเรื่อง การนำเสนอเรื่องเพศศึกษาทางสื่อวิทยุกระจายเสียง กรณีศึกษารายการ Ninety - Four Radio Clinic ช่วงเพศศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงไม่สนใจว่า กลุ่มตัวอย่างได้ฟังหรือไม่ได้ฟังรายการดังกล่าว แต่สนใจว่า กลุ่มตัวอย่างจะพูดถึงรายการนี้อย่างไร ทำไมจึงพูดเช่นนั้น และมีความหมายอย่างไร

ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมมาใช้เป็นหลักในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากกลุ่มเป้าหมายเพื่อศึกษาถึงความหมายและความคิดเห็นที่กลุ่มเป้าหมายมีต่อการนำเสนอเรื่องเพศศึกษาทางสื่อวิทยุกระจายเสียงในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยการนำเสนอเรื่องเพศศึกษาทางสื่อวิทยุกระจายเสียงแบ่งออกเป็น 5 ประเภทคือ

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับฟังวิทยุกระจายเสียง
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอ่านหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับเนื้อหาเรื่องเพศศึกษา
3. งานวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติและความรู้ตลอดจนการศึกษาแหล่งความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษา
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เนื้อหาในด้านเพศศึกษาจากหนังสือพิมพ์และนิตยสาร
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพศทางสื่อวิทยุโทรทัศน์

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับฟังวิทยุกระจายเสียง

B. Karlin และ S.M.Ali ได้ทำการศึกษาถึงบทบาทของวิทยุกระจายเสียงต่อโครงการวางแผนครอบครัวที่ตำบลไฮเดอราบัด ประเทศปากีสถาน เมื่อปี 1967 พบว่าสตรีที่มารับบริการวางแผนครอบครัวที่โรงพยาบาลที่ทำการวิจัย มากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นผู้ที่รับฟังรายการวิทยุเป็นประจำและตัดสินใจมารับบริการวางแผนครอบครัว เพราะได้รับข่าวสารการคุมกำเนิดจากวิทยุ และจากรายงานขององค์การสหประชาชาติ เรื่องการใช้สื่อเพื่อการวางแผนครอบครัวของประเทศเกาหลีพบว่า ประชาชนเกาหลีรับทราบข่าวสารการวางแผนครอบครัวจากวิทยุมากที่สุด

E. Hyock Kwon และคณะ ได้ทำการศึกษาในเขตเมืองโซล ประเทศเกาหลีพบว่า ประมาณร้อยละ 65 ของสตรีที่มารับบริการได้รับทราบเรื่องการวางแผนครอบครัวจากวิทยุ

S.C. Menefee ทำการศึกษาในประเทศอินเดียเปรียบเทียบบทบาทของสถานีวิทยุส่วนกลาง และสถานีวิทยุท้องถิ่นในการให้ข่าวสารการเกษตรพบว่าสถานีวิทยุท้องถิ่นสามารถให้ข่าวสารด้านการเกษตรได้ตรงกับความต้องการของประชาชนดีกว่าสถานีวิทยุส่วนกลาง

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำการศึกษาในปี 2517-2518 เรื่อง สื่อมวลชนกับการวางแผนครอบครัวใน 3 ภาค ของประเทศไทย คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ พบว่า วิทยุเป็นสื่อมวลชนที่แพร่หลายในทุกภาค

และโครงการศึกษาและทดลองใช้สื่อมวลชนต่าง ๆ ของกระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานอื่น ๆ พบว่าวิทยุเมื่อถูกนำมาใช้ในงานวางแผนครอบครัวจะช่วยให้ประชาชนได้รับความรู้และความเข้าใจมากขึ้นในเรื่องดังกล่าว แม้จะไม่ได้มีอิทธิพลในชั้นยอมรับปฏิบัติมากนัก แต่ก็ช่วยได้มากในแง่การแพร่กระจายข่าวสารข้อมูลอย่างรวดเร็วไม่เบี่ยงเบน (ในลักษณะที่เกิดจากบอกเล่าปากต่อปาก)

แผนกอิสระวารสารศาสตร์และสื่อมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "นิสัยการรับข่าวสารของประชาชนในหมู่บ้านชนบทไทย" ในปีพุทธศักราช 2519 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาบทบาทของสื่อมวลชน คือวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์กับนิยตสารต่อการให้การศึกษาในระบบโรงเรียนทางด้านของข่าวสารและความรู้สมัยใหม่แก่ชาวบ้านในหมู่บ้านชนบทตามภาคต่าง ๆ ผลการวิจัยสรุปว่า สื่อวิทยุเข้าถึงประชาชนในชนบทได้มากที่สุด โดยที่ชาวชนบททุกระดับการศึกษาใช้สื่อวิทยุอย่างเท่าเทียมกัน และสนใจรับฟังรายการต่างๆ เป็นประจำวัน รายการข่าวเป็นรายการสาระประเภทเดียวที่ชาวชนบทชอบมากที่สุด ส่วนรายการที่เป็นประโยชน์อื่น ๆ เช่น รายการที่ให้การศึกษาสุขภาพอนามัย หรือรายการที่เป็นประโยชน์ต่ออาชีพและเศรษฐกิจยังไม่ได้รับความสนใจมากเท่าที่ควร

ในปี พ.ศ.2520 ว่าที่ร้อยตรีหญิง เกศรินทร์ สุทธิไสย ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการสื่อสารในชนบท การสำรวจทางสังคม ณ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง พบว่า ในบรรดาสื่อมวลชนทุกประเภทในเขตวิจัย วิทยุเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงประชาชนในชนบทได้มากที่สุด เวลาที่นิยมรับฟัง คือ ช่วงระยะเวลา 18.00 - 19.00 น. (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ : 2526)

ผลจากงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปิดรับฟังวิทยุกระจายเสียงพบว่า วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อมวลชนที่สามารถเข้าถึงมวลชนได้มากที่สุด ชักจูงและโน้มน้าวทำให้ผู้ฟังรายการเชื่อถือและคล้อยตามได้ รวมถึงสามารถเพิ่มพูนให้ความรู้ด้วย

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอ่านหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับเนื้อหาเรื่องเพศศึกษา

จตุณวัฒน์ กิติเวช ทำการศึกษาวิจัย เรื่องการศึกษาความสนใจและทัศนคติที่มีต่อหนังสือพิมพ์รายวันของเยาวชนในโรงเรียนรัฐบาลระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดพระนคร ในปี 2509 พบว่า เยาวชนส่วนใหญ่สนใจข่าวประเภทกามารมณ์เป็นจำนวนน้อยที่สุด คือ ร้อยละ 11.72

ในปี พ.ศ. 2513 ประคอง นาควานิช ทำการวิจัยเรื่อง ลักษณะการอ่านหนังสือพิมพ์รายวันของนักเรียนอาชีวศึกษา ในจังหวัดพระนครและธนบุรี พบว่านักเรียนอาชีวะกลุ่มนี้สนใจอ่านข่าวเกี่ยวกับกามารมณ และเรื่องชู้สาวเพียงร้อยละ 6.08 โดยนักเรียนชายให้ความสนใจมากกว่านักเรียนหญิง

และจากการสัมภาษณ์สตรีที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์ อายุ 15-44 ปี จำนวน 215 คน ในหมู่บ้านซอยเสนานิคม 2 บางเขน โดยเพ็ญศรี ปิยะรัตน์ ผู้ซึ่งทำการศึกษาเฉพาะในด้านความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะคิด และการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวกับการอ่านหนังสือพิมพ์ของสตรี ในปี 2528 พบว่าสตรีที่อ่านหนังสือพิมพ์ แนวโน้มที่ทำให้เกิดความรู้ในวิธีคุมกำเนิดและวิธีใช้ และมีทักษะคิดที่เห็นด้วยการวางแผนครอบครัวในอัตราส่วนที่สูงกว่าสตรีที่ไม่ได้อ่านหนังสือพิมพ์

สรุปผลจากงานวิจัยเกี่ยวกับการอ่านหนังสือพิมพ์ในเนื้อหาเรื่องเพศศึกษา ในปี 2509-2513 พบว่าข่าวเกี่ยวกับเรื่องกามารมณ เพศหญิงและเพศชายให้ความสนใจน้อยมาก และเพศชายให้ความสนใจในเรื่องนี้มากกว่าเพศหญิง ในปี 2528 ข่าวความรู้เรื่องเพศศึกษาทางหนังสือพิมพ์ได้รับความสนใจมากขึ้น

3. งานวิจัยที่เกี่ยวกับทัศนคติและความรู้ตลอดจนการศึกษาแหล่งความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษา

วาสนา ศิลากร ศึกษาทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดลำปาง ที่มีต่อการสอนเพศศึกษา ในปี 2519 พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเพศศึกษายังไม่ดีพอ นักเรียนชายมีทัศนคติต่อการที่จะจัดให้มีการสอนเพศศึกษาดีกว่านักเรียนหญิง สำหรับแหล่งความรู้ในเรื่องเพศ และเพศศึกษา นักเรียนได้รับจากนิตยสารและวารสารต่าง ๆ ที่กำหนดออกตามระยะเวลาตามวาระสำคัญ รวมทั้งสิ่งตีพิมพ์ของสถานศึกษา สถานที่ราชการและองค์การหนังสือพิมพ์ และเพื่อนตามลำดับ

และในปีเดียวกันนี้เอง อาภาพร สุขวงค์ ทำการศึกษาทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม จังหวัดชลบุรี ที่มีต่อการจัดให้มีการสอนเพศศึกษา พบว่านักเรียนชายมีทัศนคติต่อการจัดให้มีการสอนพิเศษเพศศึกษาดีกว่านักเรียนหญิง แหล่งความรู้เรื่องเพศศึกษาที่นักเรียนได้รับมาจากหนังสือพิมพ์เป็นส่วนมาก

ในปี 2523 พิชัย ผดุงรัตน์ ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติที่มีต่อเพศศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรีปีสุดท้าย วิชาเอกสุขศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องเพศศึกษาไม่ดีพอ แหล่งความรู้เรื่องเพศศึกษาที่นักศึกษาได้รับมากที่สุด คือ จากสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ได้แก่ นิตยสาร วารสารต่าง ๆ เอกสาร แผ่นปลิว ทั้งในแง่วิชาการและบันเทิงเริงรมย์ รองลงมาคือ ครู หนังสือพิมพ์ เพื่อน ภาพยนตร์ แพทย์ โทรทัศน์ วิทยุ บิดามารดา ไปสเตอร์ ญาติ ฯลฯ ตามลำดับ

สุชิน บัวงาม ทำการศึกษาเจตคติของนักศึกษาวิทยาลัยพลศึกษาที่มีต่อความรู้เรื่องเพศศึกษาในปี 2528 พบว่า นักศึกษาทั้งหมดมีเจตคติที่ดีต่อความรู้เรื่องเพศ สำหรับแหล่งความรู้เรื่องเพศที่ให้แก่นักศึกษา เรียงตามลำดับมาก-น้อยดังนี้ คือ หนังสือหรือสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ครูอาจารย์ เพื่อน ภาพยนตร์ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิดีโอ แพทย์ บิดามารดา แผ่นภาพโฆษณา วิทยุ และญาติพี่น้อง

และในปี 2533 ศักดิ์ชัย ศรีสอน ทำการวิจัยเรื่องการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเพศศึกษาจากหนังสือพิมพ์ และนิตยสารของนักศึกษาวิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์พบว่า นักศึกษาเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเพศศึกษาจากนิตยสารมากที่สุด รองลงมาคือ หนังสือพิมพ์ ซึ่งนักศึกษาชายให้ความสนใจมากในหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ เรื่องที่อ่านเป็นเรื่องเพศศึกษาและสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ สำหรับคอลัมน์ที่นักศึกษาสนใจมากที่สุดคือเรื่องเกี่ยวกับสุขอนามัยทางเพศ โรคต่างๆและการป้องกัน และปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ ตามลำดับ

สรุปผลจากการรวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติและความรู้ ตลอดจนการศึกษาแหล่งความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษา พบว่าเพศชายให้ความสนใจในเรื่องนี้มากกว่าเพศหญิง ความรู้ที่ได้ส่วนมากรับมาจากสื่อสิ่งพิมพ์ และในระยะหลัง ๆ จากการศึกษาพบว่า นักศึกษาเริ่มมีเจตคติที่ดีต่อเรื่องเพศศึกษามากขึ้น เนื้อหาที่น่าสนใจและนักศึกษาสนใจคือปัญหาเกี่ยวกับสุขอนามัยทางเพศ โรคต่าง ๆ และการป้องกัน และปัญหาการมีเพศสัมพันธ์

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เนื้อหาในด้านเพศศึกษาจากหนังสือพิมพ์และนิตยสาร

พินิจ สุภมัสตอองกูร ทำการศึกษาเรื่องเพศศึกษา : การวิเคราะห์เนื้อหาและประเมินค่านิตยสารและหนังสือพิมพ์โดยศึกษาจากนิตยสารและหนังสือพิมพ์ที่วางจำหน่ายในช่วงเดือน

พฤษภาคม-กรกฎาคม พุทธศักราช 2527 จากการวิเคราะห์เนื้อหาเพศศึกษาของหนังสือพิมพ์รายวัน รายสัปดาห์ พบว่า เป็นการตอบปัญหาทางการแพทย์ เพศ และปัญหาชีวิตถึงร้อยละ 56.01 ของวิธีการเสนอเนื้อหาประเภทความรู้ ในจำนวนนี้เป็นการตอบปัญหาทางเพศร้อยละ 30.65 ตอบปัญหาชีวิตร้อยละ 20.71 นอกจากนี้ยังมีการเสนอเนื้อหาเพศศึกษาในรูปของบทความและนวนิยายเรื่องยาวอยู่บ้าง แต่ส่วนมากจะอยู่ในรูปของการตอบปัญหา คือ ประมาณร้อยละ 53-63 ของลักษณะการเสนอเนื้อหาในรูปแบบต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์ทั้งหมด ส่วนใหญ่ตอบปัญหาเรื่องเพศที่เกี่ยวกับบุคคลแต่ละคน เรื่องเพศที่เกี่ยวข้องกับบุคคล 2 คน พฤติกรรมทางเพศที่เบี่ยงเบน ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ การสมรสและวิธีปฏิบัติทางเพศ เนื้อหาที่นำเสนอเป็นเรื่องเพศในวัยรุ่นมากที่สุด ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ วิธีปฏิบัติทางเพศ การสมรส การตอบปัญหาทางเพศ และสุขอนามัยทางเพศ และจากการประมาณการประเมินค่าของผู้เชี่ยวชาญทางด้านเพศศึกษาพบว่า มีเนื้อหาเพียงร้อยละ 55.06 ของเนื้อหาทั้งหมดที่ถูกต้องตามเกณฑ์ประเมินค่า

สำหรับเนื้อหาเพศศึกษาในนิตยสารพบว่า มีการนำเสนอภาพปลุกอารมณ์เพศสอดแทรกปะปนกับการเสนอเนื้อหาทางเพศศึกษาร้อยละ 37.24 ของเนื้อหาเพศศึกษาทั้งหมดซึ่งภาพเหล่านี้ไม่ได้มีส่วนสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องการตอบปัญหาทางเพศ เนื้อหาส่วนมากที่นำเสนออยู่ในรูปของนวนิยายเรื่องยาวมากที่สุด คือร้อยละ 19.13 เนื้อหาเกือบทั้งหมดเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติทางเพศ ซึ่งบางครั้งถูกนำเสนอในลักษณะของสารคดีและ/หรือบันเทิงคดีมากที่สุด และการนำเสนอในรูปแบบของการตอบปัญหามีประมาณร้อยละ 9-12 ของลักษณะของเสนอเนื้อหาเพศศึกษาในนิตยสารทั้งหมด คำถามจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาทางแพทย์ เพศและปัญหาชีวิต เนื้อหาของคำถามจะเป็นเรื่องเพศในวัยรุ่น สุขอนามัยทางเพศ วิธีปฏิบัติทางเพศ ความบกพร่องทางเพศและกามวิปริต และจากการประเมินค่าพบว่า เนื้อหาที่นำเสนอมีความถูกต้องและไม่ถูกต้องจำนวนใกล้เคียงกันคือร้อยละ 45.21 และ 39.85 ของผลการประเมินค่าทั้งหมด

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของเยาวชนเกี่ยวกับคุณค่าของเนื้อหาเพศศึกษาในนิตยสารและหนังสือพิมพ์ พบว่า เนื้อหาส่วนใหญ่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต คือ ได้รับความรู้ทางเพศศึกษาจากนิตยสารและหนังสือพิมพ์

สรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาในด้านเพศศึกษาจากหนังสือพิมพ์และนิตยสาร พบว่าความถูกต้องในเนื้อหาเรื่องเพศศึกษาที่นำเสนอทางหนังสือพิมพ์และนิตยสารมีความถูกต้องโดยเฉลี่ยประมาณ 50 % เนื้อหาเรื่องเพศศึกษาที่นำเสนอเป็นประโยชน์ต่อการดำเนิน

ชีวิตประจำวัน เรื่องปัญหาเกี่ยวกับเรื่องเพศในวัยรุ่น สุขอนามัยทางเพศ วิธีปฏิบัติทางเพศ ความบกพร่องทางเพศ และกามวิปริต

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศทางสื่อวิทยุโทรทัศน์

ประธาน พงศ์ประยูร ทำการศึกษาเรื่อง ผลกระทบของการควบคุมโฆษณาของรัฐต่อการผลิตภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์ในประเทศไทย ในปี 2525 พบว่า จากการโฆษณาในระยะก่อนที่รัฐจะทำการควบคุมโฆษณาทำโดยเสรี ทำให้เกิดการหลอกลวงประชาชนให้หลงเชื่อ และมีการใช้เพศเป็นจุดเน้นในการโฆษณา ทำให้ประชาชนไม่พอใจในการขาดความรับผิดชอบต่องสังคมของนักโฆษณา และมีความคิดว่าธุรกิจเอาเปรียบผู้บริโภค ทำให้นักโฆษณาต้องเปลี่ยนปรัชญาในการโฆษณาให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น

ชลดา พิริบุญโญ เสนอสารนิพนธ์ตามหลักสูตรปริญญาวารสารบัณฑิต ในปี 2532 เรื่อง Sex Appeal ในงานโฆษณา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงเหตุผลในการใช้ Sex Appeal ในงานโฆษณา และศึกษาความเหมาะสมในการใช้ Sex Appeal ในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ความแตกต่างของการใช้ Sex Appeal ในอดีตกับปัจจุบันทั้งทางด้านภาพและปริมาณ โดยในอดีตภาพที่นำเสนอออกมาจะมีความหือหาวมากกว่าในปัจจุบันที่มีศิลปะในการนำเสนอ และมีเทคนิคลูกเล่นมากขึ้น สำหรับทางด้านปริมาณพบว่า ในปัจจุบันมีมากกว่าในอดีต เนื่องจากปริมาณของสินค้าที่มีมากขึ้น รวมทั้งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการยอมรับเรื่องเกี่ยวกับเพศในสังคมไทยที่เปิดกว้างมากขึ้นด้วย

ปี 2536 จรส ศิริพานิช ทำการวิจัยเรื่อง การใช้จุดเว้าบนทางเพศในภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์ พบว่า การใช้จุดเว้าบนทางเพศในภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์เป็นเสมือนเทคนิคหรือกลยุทธ์ในการจูงใจประเภทหนึ่งเพื่อการสื่อสารโฆษณา โดยใช้พื้นฐานทางจิตวิทยาที่สามารถสร้างความน่าสนใจ การจดจำโฆษณาหรือสินค้าให้กับผู้รับสารหรือผู้บริโภคได้โดยง่าย แต่ในแง่ของการตลาดพบว่า การใช้จุดเว้าบนทางเพศไม่ได้มีความสำคัญมากไปกว่าประโยชน์ใช้สอยที่ผู้บริโภคจะได้รับจากการใช้สินค้า

ผลจากการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศศึกษาทางสื่อวิทยุโทรทัศน์ ในช่วงปี 2525-2536 พบว่ามีการนำเสนอเรื่องเพศมากกว่าที่เคยมีมาในอดีต เพราะในสังคมไทยมีการเปิดกว้างมากขึ้นในเรื่องเพศ นอกจากนี้ยังมีการใช้หลักพื้นฐานทางจิตวิทยามาใช้ในการโฆษณาด้วย หากนักโฆษณาใช้หรือเชิญชวนให้ประชาชนหลงเชื่อโดยใช้เรื่องเพศเป็นตัวเน้นในการโฆษณา ประชาชนสามารถที่จะมีปฏิกิริยาไม่พอใจในความไม่รับผิดชอบของนักโฆษณา

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย